

mostanra az idő megrongált. A kettő egyikén ott ül méltóságteljesen Paulino (Paulinus), és kivonulásakor megáldja a hadsereget, a másikon eljön az ütközet napja, s alul bárbar betűkkel (írva ez) olvasható: „A Paulinustól megáldott friauliak a hungarusokat legyőzik” („Foro-iulienses a Paulino benedicti Hungaros superant”).

¹¹ M. BROZZI: *Avari e Longobardi friauliani*. G. C. Menis (curatore), Gli Avari. Un popolo D'Europa. Udina, 1995.

¹² Georgius Pisida, Heraclius II 71–82, 90–97. Kívülről ezután Thrákia fellegei támasztották fel ellenünk a háború viharait. Majd a Szkíptatápláló (Skythotropos) Charybdis lépett fel rabló útonállóként, pedig nyugton maradást színlelt. Majd az együtt kirohanó szláv farkasok idéztek fel a szárazföldi mellé tengeri fergeteget is, s a víz erőszak nyomán vérükkel keveredve vörös színt öltött. Amonnan meg szemtől szembe lépett küzdelembe s tűnt fel szemünk előtt Perseus Gorgónjának borzalmas látványa. Egyszerre az egész világ összekeveredett... Sokszor készültél újadat megfeszíteni és a Charybdist bevetni a

Gorgón ellen, akinek a képe a rápillantókat kővé változtatja; ám visszakoztál, a sürgős bevetést elhalasztottad. A zsákmányéhes (szláv) farkasok rántottak vissza benneteket, mikor már éppen kilőttétek volna a nyilat a Gorgón ellen. Kis idő múltán összecsapva persze felülkerekedtél egyetlen harcban, amely azonban három részről jelentett veszedelmet.

¹³ Glossar zur frühmittelalterlichen Geschichte im östlichen Europa. Serie B: *Griechische Namen bis 1025*. Bd. I., Wiesbaden, 1980. 53–54.

¹⁴ *Giorgio di Pisidia Poemii*. I panegirici epici a cura di A. Pertusi. Ettal 1959–1960. 213.

¹⁵ Pertusi magyarázatát avar szempontból a szakirodalomban senki sem használta fel.

¹⁶ Pohl csak magát a hadjáratot említi (i. m. 107.).

¹⁷ Az I. könyv név- és tárgymutatója Dér Terézia és Paulik Ágnes, a II. könyv név- és tárgymutatója Felföldi András munkáját dicséri.

¹⁸ *Archaeologia Austriaca* 70 (1986) 499.

NÓTÁRI TAMÁS

Légiveszély!

JÓZSA BÉLA: *Tigrisek az Ardenneken*. Történelmi és Hadisírgondozó Alapítvány.

* * *

Józsa Béla *Tigrisek az Ardenneken* című könyve a Történelmi Hagyományörző és Hadisírgondozó Alapítvány kiadásában jelent meg. A gazdagon illusztrált kiadvány az 1944. december 16-án az Ardenneken indított német támadásnak és csatának állít emléket, annak eseményeit követi nyomon. A könyvet bevezető idézet a következőképpen hangzik:

„Nem azok a katonák nyerik meg a

háborút, akik meghalnak a hazájukért, hanem azok, akik úgy harcolnak, hogy az ellenfeleiknek kelljen meghalni a saját hazájukért...” A könyv hátlapján található ajánlás vagy könyvajánlás a *Halál ötven órája* című film bevezetőjének az átvétele (amely film ugyanezzel a csatával foglalkozott), de ezt az átvételt nem tartom igazán szerencsésnek, mivel az idézet történelmi tévedéseket tartalmaz: Európában a szövetséges csapatok már a győzelem kapujában álltak. Északon a 8. angol, délen a 3. amerikai hadsereg nézett farkasszemmel a németekkel... A történelmi hűség kedvéért: a 8. angol hadsereg

2000/XII. 3-4.

ekkor Olaszországban izzadt, s a 3. amerikai hadseregen kívül a térségben tartózkodott még két másik US hadsereg is, s elsősorban ezekre zúdult a német páncélos-roham.

Józsa Béla könyve nem az egyetlen a témával kapcsolatos kiadvány, amely mostanában megjelent. Az ardenneki csata 1944. december 16-tól 1945. januárjának végéig tartott, s átütő hadászati sikereket nem ért el, talán csak tovább gyengítette a térségben álló német alakulatokat. A németek a támadásba a legújabb fegyvereiket vetették be (Párduc, Királytigris harckocsikat). A gondosan megtervezett hadművelet több tényező összejárás miatt hiúsult meg. Elsősorban az akkorra beérő szövetséges bombázások következtében a német olajfeldolgozás jelentősen csökkent, így nem tudták megfelelő mennyiségű benzinnel ellátni az élen nyomuló páncéloscsapataikat. Másodszorban az időjárás sem kedvezett a németeknek. A támadás elejére jellemző eső és köd

később fagyba és havazásba ment át, így a szövetségesek légi fölénye is jobban ki tudott domborodni. A támadás már december 27-étől visszavonulássá változott; egyrészt az amerikaiak anyagi fölénye, másrészt a december 26-án Budapesten körbezárt német csapatok megsegítése érdekében vontak ki csapatokat a térségből.

A könyv képei első ránézésre a Magyarországon rövid életet megélt *Háború és 49 év Béke* című folyóiratban megjelent – az angol *After the Battle* kiadványra jellemző – összehasonlító fényképekre emlékeztettek. A kiadvány több mint felét a fotók teszik ki, nagyjából 170-180 oldalt. A szerző a könyv megjelenése előtt bejárta az ardenneki csata több színhelyét, a képek egy része innen származik. Ezen fotók jó része tökéletesen hasznosítható a témával foglalkozók számára, sőt a makettezők számára kész paradicsom. A könyv szöveges része azonban némi kívánnivalót hagy maga után. Elsősorban abból a szempontból, hogy túl egyoldalú, elsősorban a német alakulatok szemszögéből tárgyalja a témát, kevés az utalás a másik oldal tevékenységére, vélekedésére a történetekkel kapcsolatban. Igaz, a szerző a bevezetőjében megjegyzi, hogy e rövid könyvet „nem is a szigorú értelemben vett hadtörténeti szempontok alapján állították össze”. A könyv terjedelmét tekintve először az jutott eszembe, hogy ez még csak a kezdete lehet egy mélyebb kutatásnak.

A könyvben szerepel néhány technikai adat a csatában részt vett eszközökről, valamint az SS rangok és azok megfelelői, továbbá az ún. „Német katona tízparancsolata” és a Halál ötven órájából ismert német páncélos induló szövegkönyve (az utóbbi kettő nem tudom, milyen okból kerülhetett bele a kiadványba). A technikai adatok között több téves információ is található, mely egy hadtörténetre koncentrálnak munkában nem igazán megengedhető. A szerző a kötet végén sorolja fel az általa felhasznált

– Józsa Béla –

TIGRISEK AZ ARDENNEKBE

1944. december...

A II. világháború utolsó nagy páncélosütközetének története

szakirodalmat, de sajnos nagyon pongyola kivitelben, hiányoznak az alapvető könyvészeti adatok, s a felhasznált dokumentumfilmek listájából sem derül ki, pontosan mely filmről van szó. Hasznos segítséget jelenthetnek viszont az egykori csatateret járók számára a könyvben felsorolt – a környéken található – múzeumok és emlékhelyek.

Összefoglalva úgy érzem, a kiadvány nem nyújt teljes képet az ardenneki csatáról,

így nem felel meg alcímének: „A II. világháború utolsó nagy páncélos ütközetének története”. Azt hiszem, a könyv igazi erényét a benne közölt képanyag jelenti, a szöveg inkább csak tájékoztató szerepet tölt be. Ezek ellenére érdekes olvasmány lehet a téma iránt érdeklődők számára, de pusztán mint ajánlott irodalom.

HEGYI GERGELY

A tizenöt éves háború emlékezete

TÓTH SÁNDOR LÁSZLÓ: *A mezőkeresztesi csata és a tizenöt éves háború.*

Szeged, 2000, Belvedere Meridionale, 480 oldal.

* * *

Folyóiratunk önálló kiadásában látott napvilágot Tóth Sándor László nagyszabású monográfiája a tizenöt éves háborúról. A szegedi egyetem elismert történésze – miután az elmúlt két évtizedben több tucat folyóirati publikációban dolgozta fel a háború egyes helyszíneit, eseményeit, és néhány kisebb terjedelmű összefoglalásra nyílt lehetősége a háború egészéről – most félezer oldalas kötetbe foglalta a Magyarország török alóli felszabadításának leghosszabb és legjelentősebb hadi vállalkozását.

Hiányt pótló mű a maga nemében: ez idáig nem készült ilyen terjedelmű feldolgozás a nagy háborúról. A. H. Loebl 1899-ben német nyelven adott ki monográfia értékű munkát a háború előzményeiről. A magyar történettudomány csak az összefoglaló történeti és hadtörténeti munkákban érintette a küzdelem eseményeit. A kortársak számára európai (tehát akkori értelemben véve: világtörténelmi) háborút mind az egyetemes, mind a magyar történetírás elhanyagolta.

Erre a korszak közismert történésze, Nagy László utalt: nemcsak a publikációkban, hanem – ebből törvényszerűen következő – a kutatásban is mellőzött a tizenöt éves háború. Az elfeledettséget jelzi a névadás bizonytalansága is, aminek szakmai („Hány évig tartott a tizenöt éves háború?”) és helyesírási dilemmáját már a *Bevezetésben* megoldja a szerző.

A Bevezetésen és az Epilóguson kívül a főszöveg tíz fejezetre oszlik. Az első fejezetek egyetemes, had-, gazdaság- és társadalomtörténeti kitekintést nyújtanak. A szerző felvázolja az európai nagyhatalmakat az újkor hajnalán, bemutatja a közép- és kelet-európai csatlós- és ütközőállamok életsorsát, valamint az Oszmán Birodalom bel- és hódoltsági politikáját. A portai frakcióharcok és azok külpolitikai hatásait rendkívüli alaposággal tárgyalja a történész. A hadi tudományok iránt érdeklődők is bőséges elemzést találnak a korabeli oszmán, európai és magyar – végvári gyalogos, könnyűlovas – harcászat jellemzőiről (akciórádiusz, Káosznap, végvári rendszerek, a hadsereg-szervezés pénzügyi, élelmezési feladatai és a haditechnika fejlődése).

Magával a háborúval négy fejezet foglalkozik, továbbá az utolsó kettő az erdélyi